

MUHALİF BELGESELLER VE SANSÜR

Karadeniz Sahil Otoyolu projesine karşı çekilen Son Kumsal adlı belgeselin gösteriminin engellenmesi, bize yakın geçmişte Türkiye’de sansüre uğrayan diğer belgeselleri hatırlattı.

■ CAN CANDAN

Özellikle 1960’lı yılların başından itibaren dünyada belgesel sinema bir siyasi muhalefet ve mücadele alanı oluşturdu. Türkiye’de de, ‘Genç Sinemacılar’ ile birlikte ‘sokağa inen’, toplumsal meselelere dikkat çekmeye ve müdahale etmeye başlayan belgesel sinema, özgür bir ifade ve siyasi mücadele alanı olarak kullanılmaya günümüzde de devam etmekte. Özellikle son yıllarda Türkiye’de üretilen belgesel filmlerin bir kısmı bu özellikleri ile dikkat çekiyor. Bir yandan, bu muhalif belgesellerin çeşitli baskılar ve sansür ile karşılaşmaları da şaşırtıcı değil.

Son günlerde yaşanan en sıcak örnek, Karadeniz Sahil Otoyolu karşıtı *Son Kumsal* (2007) belgeselinin İnebolu ve Abana gösterimlerinin engellenmesi ve filmin yönetmeninin buralardan kovulması. Bu şekilde *Son Kumsal* da susturulmaya çalışılan muhalif belgeseller kervanına katılmış oldu. Bu şanssız vesile ile, yakın geçmişte Türkiye’de belgesellerin uğradığı sansürün bazı örneklerini hatırlamakta fayda var.

2006’da Belgesel Sinemacılar Birliği’nin düzenlediği Uluslararası 1001 Belgesel Film Festivali’nin programında yer alan, 1915’te dokuz yaşında olan Garbis Hagopyan’ın

Anadolu’da yaşadığı köyde başına gelenleri anlattığı İsveç yapımı *Köpeklerden Nefret Ederim* (2005) son anda “barış ortamını bozmama” gerekçesi ile programdan çıkarılmış ve bu olay protestolara ve istifalara neden olmuştu.

2007 Antalya Altın Portakal Film Festivali’nde ulusal belgesel yarışmasının jürisi, “profesyonel belgesel film ölçütlerine uygun bir eser bulamama” gerekçesi ile, yönetmeliğe aykırı bir şekilde, ‘En İyi Belgesel’ ödülünü vermemişti. Aday belgeseller arasında, 1969 yılında bir grup gencin bir protesto eylemi olarak Zap suyu üzerine inşa ettikleri köprü’nün hikâyesini anlatan *Devrimci*

Gençlik Köprüsü (2007); Bergamalıların uluslararası altın madeni şirketlerine karşı sürdürdüğü mücadeleyi anlatan *Alethea* (2007); Türkiye’de ölüm cezası uygulamalarını konu eden *İbret Olsun Diye* (2007); Behice Boran’ın hayatını anlatan *Behice Boran: Son Nefesine Kadar* (2006); F tipi bir cezaevinde ölüme direnen kanser hastası Erol Zavar’ı konu eden *Ölümü Ektim Randevu Yerinde* (2007); 1938’de ulus-devlet kavramının zorla oturtulmak istendiği Dersim’de yaşananları aktaran 38 (2006) gibi muhalif duruşları olan, açıkça ve cesurca politik konuları işleyen ve duyulması istenmeyenleri söyleyen belgesellerin olması bu jürinin ne kadar şaibeli bir karar verdiğini düşündürmüştü. Aynı yıl, 38 belgeselinin gösterimi Tunceli’de düzenlenen Munzur Barış ve Kültür Günleri kapsamında yapılacakken, filmin yönetmeni polis tarafından uyarılmış ve film programdan “provokasyon” korkusu ile çıkarılmıştı.

Sansür, baskı ve kısıtlamalar çeşitli şekillerde tezahür ederken, muhalif belgesellerin bu kadar tehlikeli bulunması ve seslerinin bastırılmaya çalışılması, belgeselin gücü konusunda bize ipucu verebilecek nitelikte. Tam bu noktada belgeselin, farklı seslerin ifade edilebilmesi, hassas konuların konuşulabilmesi, tabuların yıkılması, korkularla yüzleşilmesi, duyulmak istenmeyenlerin duyulması için bir alan yaratması; gerçeğin her zaman sunulduğu veya dayatıldığı gibi olmadığını göstermesi; sormaya, sorgulamaya, anlamaya çalışmaya, diyaloga teşvik etmesi gibi işlevleri ön plana çıkmaktadır. Tüm zorluklara rağmen muhalif belgeseller, insanların kendilerini özgürce ifade edebilmelerinin ve tartışabilmelerinin yolunu açmaya devam etmektedir. Bu yolda ilerlemeye devam edecek nice belgesellerin yapılacağına inanıyorum ve bu çabayı gösterecek olan belgeselciler yolunuz açık olsun diyorum.

BELGESEL SİNEMACILAR BİRLİĞİ’NİN SUÇ DUYURUSU

Son Kumsal ekibine destek vermek amacıyla temmuz ayında bir hafta boyunca aralıksız her gün BSB Cep Salonu’nda filmin gösterimlerini gerçekleştiren Belgesel Sinemacılar Birliği (BSB), *Son Kumsal*’ın gösteriminin engellenmesiyle ilgili olarak İnebolu Belediye Başkanı İdris Güleç hakkında, filmin yönetmeni Rüya Arzu Köksal ile filmin yapımcısı Aydın Kudu’ya “hakaret ve tehdit edilmesi” ile “düşünce ve kanaatlerinin ifade edilmesinin engellenmesi eylemi” gerekçeleriyle savcılığa suç duyurusunda bulundu.

DUYURULAR:

- Belgeselde arşiv kullanımı konusunda **13-17 Ekim 2008** tarihleri arasında Paris’te gerçekleştirilecek üç bölümlük **Archidoc** atölyesi için son başvuru tarihi: **2 Eylül 2008**. (www.lafemis.fr)
- 12-14 Kasım 2008’de Kopenhag’da gerçekleştirilecek CPH:DOX festivalinin paralel etkinliği **DOX:Forum** için son başvuru tarihi: **3 Eylül 2008**. (www.cphdox.dk)
- **IDFA** çerçevesinde düzenlenen belgesel marketi **Docs for Sale**’e bitmiş belgesel filmler ile katılım için son başvuru tarihi: **1 Ekim 2008**. (www.idfa.nl)
- **24 Ekim 2008**’de Toronto’da gerçekleştirilecek ‘Green Pitch’ etkinliğinde ‘Yeşil’ proje sunumları için proje ile son başvuru tarihi: **20 Eylül 2008**. (www.planetinfocus.org)

- **TOURA D’OR** sosyal sorumluluk ve çevreye uyumlu turizm için Sürdürülebilir Turizm Filmleri Yarışması **11-15 Mart 2009** tarihleri arasında Berlin’de gerçekleştirilecek. Son başvuru tarihi: **30 Eylül 2008**. (www.tourador-contest.org)
- **Cine-Train** projesi çerçevesinde 18 sinemacı **26 Ağustos-20 Eylül 2008** tarihleri arasında Moskova’dan Vladivostok’a Trans-Sibirya demiryolu ile giderken kısa belgesel filmler üretecekler. (www.nisimasa.com)
- İspanya ya da Güney Amerika temalı belgeseller için düzenlenen bir etkinlik olan **Mercadoc** 30 Kasım-3 Aralık 2008 tarihleri arasında Malaga’da gerçekleştirilecek. Proje ile son başvuru tarihi: **20 Eylül 2008**. (www.festivaldemalaga.com)

LONDRA POSTASI

■ ALISA LEBOW

Yakınlarda benden Amerikalı yönetmen Jennifer Fox’un *Flying: Confessions of a Free Woman* (‘Uçmak: Özgür Bir Kadının İtirafı’, 2007) adlı 6 bölümlük belgesel dizisi hakkında ‘Feminist Media Studies’ dergisine eleştiri yazısı yazmam istendi. Büyük ölçüde Kopenhag’daki Danimarka Film Enstitüsü’nün katkılarıyla yapılan bu dizi çok övgü aldığı için, dahası uluslararası bir popüler feminist diyalogu tek başına yeniden canlandırdığı iddia edildiği için teklifi kabul ettim. Diziyi *Sex and the City* ve *Umutsuz Evkadınları* (*Desperate Housewives*) gibi popüler post-feminist televizyon dizileriyle karşılaştırmak kaçınılmaz, nitekim Fox elinde kamerayla dünyayı dolaşıp 19 farklı kültürden eski dostları ve yeni edindiği kadın arkadaşlarıyla cinsellik ve aşk üzerine muhabbet ediyor. Zaten promosyon malzemesinde de bu bağlantı kurulmuş, dizi “gerçek insanların *Sex and the City*’si” olarak tanıtılıyor. Toplam 351 dakika olan yapım, Claude Lanzmann’ın *Shoah*’ı (1985) ve Michael Apted’in *7 Up* dizisi gibi maraton belgesellerle boy ölçüşüyor.

Yazdığım eleştiri yazısında kadınların hayatlarının pek çok farklı yönüyle ilgili olan bu filmin kendini “feminist” olarak adlandırmayışının talihsizliğinden dem vurdum ve filmde cinsiyet eşitsizliği, cinsel özgürlük, kadının kendi bedeni ve hayat seçimleri üzerinde denetim sahibi olması gibi konular sanki bugüne kadar hiç tartışılmamış, hatta

kadın hareketi bu konuların etrafında kırk küsur yıldır örgütlenmemiş gibi kurulan anlatıdan şikâyet ettim. Yönetmen bu soruları ilk soranın kendisi olduğunu düşünmek istiyor adeta. Zaten filmin en önemli eksiklerinden biri, kendini feminist olarak adlandırmaktan çekinmeyen kadınların katılımı ve analizleri.

Burada ise filmi biçim açısından tartışmak istiyorum. Fox, samimiyete ve mahremiyete dayalı bir birinci şahıs anlatı tarzı geliştirmeye çalışıyor: Kendi hayatından ve arka-

Jennifer Fox (solda) *Flying: Confessions of a Free Woman*

daşlarınınkinden etraflıca bahsediyor, söylediği kişilerle konuşurken kendisini de çekmeleri için “kamerayı elden ele dolaştırma” fikrini geliştiriyor ve böylece iki yönlü bir diyalogu mümkün kılıyor. Fox’un alışlageldik, araştırmacı birinci şahıs sinemaya bir tür kadın bakışı getirdiği savunulabilir. Dahası, içinde bulunduğu duygusal ve psikolojik durumu samimiyetle irdelemesi Fox’un birinci şahıs hitaba getirdiği bir yenilik olarak görülebilir. Doğrusu Michael Moore ve Nick Bromfield gibilerinin ‘dayılanmalarıyla’ karşılaştırınca Fox’un içgörüsü ve dürüstlüğü ilaç

gibi geliyor. Fakat biraz düşününce Fox’un bu alanda ilk olmadığı, Ross McElwee’nin *Sherman’s March* (1986) ve Marlon Riggs’in *Tongues United* (1989) filmleri gibi, birinci şahıs anlatıyla kişisel ve mahrem alanına ayak basan filmlerin önceden yapıldığı akla geliyor. Ayrıca birinci şahıs anlatımın kullanıldığı çok sayıda feminist film var ve çoğu Fox’un projesinde ele aldığı, “modern” kadının toplumsal cinsiyet rolleri meselesinin çeşitli yönlerine eğilen filmler. Bunlardan ilki, anne, eş ve sinemacı rollerini uzlaştırma çabasının işlendiği *Joyce at 34* (Joyce Chopra ve Claudia Weill, 1972) adlı film. Tam 35 yıl sonra bir film projesinin sanki daha önce bu konular hiç irdelenmemiş gibi ortaya çıkması bana tuhaf geliyor; bu iş için yeni bir biçim icat edildiği yanılsaması da cabası. Diziyi orijinallikten uzak ve hayal kırıcı buldum, özellikle de orijinallik iddiası nedeniyle. Sinemacıların (ve projelere destek veren üreticilerin), içinde çalıştıkları kültürel üretim sahası hakkında bilgi edinmek gibi bir sorumluluk taşıdıklarına inanıyorum. Aksi takdirde herhangi yeni bir içgörü kazandırmaksızın, üstelik hatırı sayılır bütçeler pahasına, Amerika’yı yeniden keşfetmeye çabaları duracağız. **(Çeviri: Başak Ertür)**

Alisa Lebow Londra’daki Brunel Üniversitesi’nde belgesel kuramı, tarihi ve prodüksiyonu üzerine ders veren bir sinemacı ve akademisyen. Ayrıca docİstanbul Belgesel Araştırmaları Merkezi’nin kurucu üyelerinden. Alisa.Lebow@brunel.ac.uk

BAŞVURU TARİHİ YAKLAŞAN FESTİVALLER

Antalya Altın Portakal Film Festivali

5 Eylül 2008
/ altinportakal.tursak.org.tr

Akbank Kısa Film Festivali

3 Eylül 2008
/ www.akbankkisafilm.com

Madurai Uluslararası Belgesel ve Kısa Film Festivali

15 Eylül 2008
/ www.madurairfilmfest.blogspot.com

Documental Ambulante

15 Eylül 2008
/ www.ambulante.com.mx

Aranyam Çevre ve Doğal Hayat Film Festivali

15 Eylül 2008 / www.aranyam.org

Bursa İpek Yolu Film Festivali

26 Eylül 2008
/ www.ipekyolufilmfest.com

Punto de Vista Belgesel Film Festivali

30 Eylül 2008
/ www.navarra.es

True/False Film Festivali

30 Eylül 2008
/ truefalse.org

Wild & Scenic Çevre Filmleri Festivali

30 Eylül 2008
/ www.wildandscenicfilmfestival.org

Festival of the 3 Continents

1 Ekim 2008
/ www.3continents.com

BU AYKİ FESTİVALLER

Toronto Uluslararası Film Festivali

4-13 Eylül 2008 / www.tiff08.ca

Flahertiana Uluslararası Belgesel Film Festivali

5-11 Eylül 2008 / www.flahertiana.ru

Sardunya Uluslararası Etnografi Filmleri Festivali

15-21 Eylül 2008 / www.isresardegna.org

Etnofilm

23-27 Eylül 2008 / www.etnofilm.sk

DOCSDF - Mexico City Uluslararası Belgesel Film Festivali

25 Eylül-4 Ekim 2008 / www.docsdof.com

Docúpolis - Barcelona Uluslararası Belgesel Film Festivali

1-5 Ekim 2008 / www.docupolis.org